

PLIKTRÅDET

**HALVÅRSRAPPORT
VÄRNPLIKTSUTBILDNINGEN
2023-2024**

Halvårsrapport av Pliktrådet

Halvårsrapport

Som det centrala medinflytandeorganet för Sveriges totalförsvarspliktiga har Pliktrådet uppgiften att företräda alla som genomför grundutbildning med värnplikt och utveckla deras utbildning. Pliktrådet har under utbildningsåret 23/24 genomfört 39 förbandsbesök, vilket har gett en unik insyn i de värnpliktigas vardag och utbildningsförhållanden. Majoriteten av årets värnpliktskull ryckte in runt vecka 30, men några påbörjade utbildningen redan vecka 2. Pliktrådet har besökt samtliga regementen, flottiljer och skolor med grundutbildning mellan den 26 september och den 22 november.

Pliktrådet konstaterar att inrycket under sommaren minst sagt var ansträngt. Ur besöken har det, utöver brister på redan känd materiel, även visat sig finnas brister i såväl kvantitet som funktionalitet på annan materiel.

Under besöken har Pliktrådet noterat att medinflytandesystemet fortfarande inte nyttjas till sin fulla potential. Bland annat har flera organisationsenhet gått tre till fyra månader utan att utbilda sina värnpliktiga i medinflytande. Detta gör att de värnpliktiga hålls omedvetna om de påverkansmöjligheter som finns och organisationsenheten begränsar förutsättningarna att uppmärksamma, hantera och förebygga oönskade händelser.

Förväntningar och delgiven information till enskild värnpliktig om dess befattning eller utbildning är fortsatt otillräcklig eller felaktig. Under besöken har det uppmärksammats att det finns värnpliktiga som under veckor stått utan befattning, då den befattning de skrevs in för inte längre utbildas. Detta leder till frustration och ett minskat förtroende för organisationen, då de värnpliktiga uttrycker att de tas för givna och lovas saker som inte uppfylls.

Pliktrådet ser ett fortsatt behov av att arbeta både proaktivt och reaktivt med att hantera destruktiva beteenden inom Försvarsmakten. Det har främst uppmärksammats genom de samtal Pliktrådet fört med värnpliktiga ute på förbanden.

För att utbilda krigsdugliga soldater krävs det att de får rätt förutsättningar för att kunna ta till sig utbildningen på bästa möjliga sätt. Detta möjliggörs bland annat genom tid för återhämtning och reflektion. Att delge de värnpliktiga scheman över utbildningen, möjliggöra goda transporter till och från förbandet, samt ta vara på den tillgång soldathemmen är för de värnpliktiga är några enkla förbättringar som kan göras för resterande tiden av värnpliktsutbildningen 23–24.

Ett ansträngt inryck.....	3
Personlig utrustning.....	3
Påverkan på utbildning	3
Problem med matleveranser	4
Medinflytandesystemets väg framåt.....	5
Den enskildes påverkansmöjligheter.....	5
Goda exempel	5
Skyddsassistenterna behöver ges bättre förutsättningar	6
Stärk Nätverk värnpliktig kvinna	6
Med värnplikt kommer informationsplikt	7
Osäkra behovsättningar	7
Rätt information till Plikt- och provningsverket	7
Vägen framåt	7
Destruktiva beteenden	9
Omställningen från civilt till militärt liv	9
Otilåtna bestraffningar	9
Handledning av yngre befäl ger goda resultat	9
Förebygg destruktivt beteende	10
Förutsättningarna på plats	11
Chartrade transporter fungerar bäst.....	11
Ovisshet lär vi oss i skogen	11
Soldathemmen: En underutnyttjad resurs	12
Tack.....	12

Ett ansträngt inryck

Pliktrådet genomförde sina första förbandsbesök vecka 39. Då konstaterades att det fanns kraftiga kvantitativa brister i tilldelningen av främst kängor, regnställ, skyddsglasögon, trosor och handskar till de värnpliktiga. Vissa förband kunde inte utrusta de värnpliktiga med någon typ av vattenavvisande plagg. En brist som vid detta inryck uppenbarade sig ännu tydligare var brist på strids- och bärsäckar. Värnpliktiga tilldelas i stället persedelpåsar, en större bärkasse av tyg, som de använder under fältövningar. Under besöken har också ej tidigare rapporterade brister noterats, såsom sängkläder och kalsonger. De brister som fick absolut störst påverkan på utbildningen var bristen på regnställ, kängor och ändamålsenliga skyddsglasögon.

Personlig utrustning

Under förbandsbesöken har Pliktrådet stött på exempel där befäl under skarpskjutning beordrat värnpliktiga att skjuta "på känsla" och mot där de "tror att fienden kan befinna sig" eftersom skyddsglasögon 08 immar igen. Vissa organisationsenheter har också vid enskilda tillfällen låtit värnpliktiga skjuta utan skyddsglasögon. Pliktrådet ser mycket allvarligt på bristen på funktionsdugliga skyddsglasögon vilket leder till att den pliktade personalen riskerar hälsa och säkerhet under utbildningen.

Brister på marschkänga 90 var främst påtaglig under ett tidigt skede i utbildningen. Då tilldelades 971 värnpliktiga djungelkängor. Djungelkängan är anpassad för ett klimat som inte råder i Sverige: att kunna ta upp vatten för att sedan snabbt torka av värme. I Sverige är det blött och kallt, och effekten blir den motsatta. Värnpliktiga berättar också att djungelkängan har kraftiga strukturella brister och en värnpliktig berättar att denna under en fältövning varit tvungen att tejpa kängorna med silvertejp då sulan lossnat. Under hösten har bristen på marschkänga 90 minskat men det saknas fortfarande kängor för individer med större eller mindre fötter.

En av de kraftigaste bristerna på förbanden är regnställ. Flera direktiv om hur regnställ ska fördelas mellan värnpliktiga, soldater och officerare har under hösten förekommit och tolkats olika. Anställda soldater, officerare och civilanställda har beordrats att lämna in regnställ för att utrusta värnpliktiga och kadetter. Dessutom har det skett en hel del lokala anskaffningar, samt centrala inköp av civila regnställ som nu börjar komma ut i verksamheten. Vid Pliktrådets sista besök vecka 47 var det fortfarande värnpliktiga som inte fått ut regnställ.

Vid samtal med förbanden och respektive försvarshälsa har Pliktrådet gjorts uppmärksammade om sjukdomsutbrott. Att det sprids sjukdomar under grundutbildning är i sig inte ovanligt, då många människor trängs på små ytor. Det som, enligt försvarshälsan, har varit anmärkningsvärt under denna värnpliktskull är att sjukdomsutbrotten varit större än tidigare och att flera har varit sjukare och tvingats vara borta från tjänsten längre. Det har främst rört sig om rosfeber och svinkoppor. Försvarshälsan kan inte härleda sjukdomsutbrotten till rådande materielläge, och begränsningar i ändamålsenlig utrustning, men konstaterar att det inte gynnar immunförsvaret att vara blöt i längre perioder. Bristen på personlig utrustning har tvingat värnpliktiga att låna uniformspersedlar och handdukar av varandra vilket kan bidra till spridning av bland annat svinkoppor.

Påverkan på utbildning

Effekterna som Pliktrådet ser av det ansträngda inrycket är att soldaterna inte upplever att Försvarsmakten var förberedd på att ta emot dem. Bland annat uttrycker värnpliktiga frustration över att de fortfarande saknar information om varför det inte fanns materiel när de ryckte in. De

värnpliktiga upplever en diskrepans mellan signalen att hela försvaret ska rustas upp och att varje individ behövs och hur de togs emot av Försvarsmakten.

Pliktrådet konstaterar att de stora inrycken vecka 26 respektive vecka 36 var utmanande för Försvarsmakten och har påverkat de värnpliktigas förtroende för organisationen. Vid Pliktrådet sista besök, som genomfördes vecka 47, var effekterna av ett ansträngt inryck fortfarande synliga, då vissa förband fortfarande inte hade försett sina värnpliktiga med regnställ.

Pliktrådet uppfattar ett behov av att genomföra mer långsiktiga anskaffningar av personlig utrustning för värnpliktiga. Pliktrådet har under hösten bjudits in till återkommande möten med försvarsstabens stödenhet och noterar att Försvarsmakten prioriterar utrustningsfrågan och arbetar hårt för att lösa såväl akuta som mer långsiktiga materielproblem. De värnpliktiga och Pliktrådet har förståelse för att materielfrågan är komplex, men vill härmed uppmana Försvarsmakten att fortsätta att prioritera utrustning för ineliggande värnpliktiga, de som kommer påbörja utbildning v 2 och kommande värnpliktskullar. Anskaffningarna behöver gå i linje med rådande och kommande försvarsbeslut och ta hänsyn till hur många värnpliktiga som ska utbildas. Pliktrådet fasta ståndpunkt är att all pliktad personal ska tilldelas den utrustning som krävs för att få bästa möjliga förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen, utan att riskera liv och hälsa. Pliktrådet kommer fortsätta att bevaka materielläget genom besök vid grundutbildning.

Problem med matleveranser

Värnpliktiga på K 3, Amf 4 och FömedC fick inte, under det inledande skedet av utbildningen, tillräckligt med mat. Detta har lett till att värnpliktiga gått ner i vikt. De värnpliktiga på K 3 hade serverats möjligt bröd och ca 100 individer hade insjuknat i matförgiftning. Av värnpliktiga på Amf 4 fick Pliktrådet information om individer som gått ner sex kilo på sex veckor. Enligt förbanden ska detta skett på grund av att upphandlingen av den externa matleverantören fallerat, och leverantören hade inte uppfyllt sin del av avtalet. Hos nämnda förband har åtgärder vidtagits för att säkerställa att de värnpliktiga inte går utan mat, genom att exempelvis köpa in mat för verksamhetsmedel.

Medinflytandesystemets väg framåt

Medinflytande är ett uttryck för de demokratiska ideal och den grundläggande människosyn som ska prägla verksamheten i en demokrati. Lagen om totalförsvarspplikt inskränker många av individens fri- och rättigheter. Syftet med grundutbildningens medinflytandesystem är att värnpliktiga ska ges möjlighet påverka sin utbildning och tillsammans med förbandet utveckla verksamheten. Försvarsmaktens medinflytandestruktur är således de värnpliktigas främsta medel att påverka utbildningsförhållanden. I sämsta fall är medinflytandet den enda befintliga nödbromsen för värnpliktiga som blivit illa eller orättvist behandlade.

Den enskildes påverkansmöjligheter

För att medinflytandeorganisationen ska fungera är det av yttersta vikt att varje enskild organisationsenhet tydligt redogör för och värdesätter syftet med medinflytandesystemet. För att värnpliktiga, och deras förtroendevalda¹, ska kunna påverka utbildningen har förbanden en skyldighet att informera om de påverkansmöjligheter som finns samt utbilda de förtroendevalda inom sitt förtroendeuppdrag (Ur Reglemente Grund- och repetitionsutbildning, 2020). Pliktrådet har noterat att det, på vissa utbildningsplatser, varit bristfälligt under det inledande skedet av värnpliktsutbildningen 23–24.

Under vecka 46 anordnade Pliktrådet en konferens för förbandsförtroendevalda från alla Sveriges utbildande organisationsenheter i syfte att utbyta erfarenheter och utvecklas som förtroendevalda. Under konferensen blev det tydligt att de förtroendevalda saknade förutsättningar att bedriva medinflytande. Å ena sidan saknade vissa förtroendevalda helt utbildning inom sitt förtroendeuppdrag, å andra sidan hade vissa fått en otillräcklig utbildning inom förtroendeuppdraget.

Medinflytandesystemets status behöver fortsatt stärkas. Medinflytande behöver ses av varje organisationsenhet som en möjlighet till utveckling, en inställning som Pliktrådet ser saknas på vissa organisationsenheter. På vissa förband bortprioriterats förbandsnämnder, kompaninämnder eller andra nätverkssammanställningar regelbundet. Vissa organisationsenheter har även valt att inte utbilda samtliga värnpliktiga i medinflytande, utan enbart de förtroendevalda. Detta anser Pliktrådet leder till en ovisshet om syftet med medinflytandet hos den stora skaran värnpliktiga och att gemene värnpliktig inte förstår sina påverkansmöjligheter.

Goda exempel

På flera organisationsenheter förekommer nya medinflytandeforum, exempelvis "Nätverk Värnpliktig" på A 8 och LBT, "likabehandlingstid" på Livgardet. Forumen sammanträder i regel samtidigt som när de kvinnliga värnpliktiga har NVK²-möten. Fokuspunkter för forumen är värdegrund och likabehandling. Pliktrådet ser mycket positivt på lokala initiativ, och uppmanar fler förband att utvärdera sina egna behov och anpassa medinflytandet utefter dem.

Under hösten har förtroendepersonernas möjlighet till påverkan i medinflytandeorganisationen stärkts. Pliktrådet har sett positiva exempel på hur ärenden hanterats av förtroendepersoner och medinflytandeorganisationen tillsammans med chefer vilket lett till positiva förändringar på

¹ Lokalt på organisationsenheterna väljs tre ordinarie representanter för de värnpliktiga på plutons-, kompani-/skvadron- och förbandsnivå. Dessa tre representanter är förtroendepersoner, skyddsassistenter och NVK-representanter vars samlingsnamn är förtroendevalda.

² Nätverk Värnpliktig Kvinna är ett reglerat medinflytandeforum för erfarenhetsutbyte och gemenskap mellan kvinnor.

organisationsenheterna. Förtroendepersonerna är ett nyckelverktyg för förbanden att få en uppfattning om de värnpliktigas tillvaro.

Utifrån förbandbesöken och huvudförtroendekonferensen kan Pliktrådet konstatera att plutonens timme³ fungerar allt bättre. Flera förband har utvecklat protokollen för mötena för att belysa sådant som är viktigt för respektive utbildningsplats.

Skyddsassistenterna behöver ges bättre förutsättningar

Skyddsassistenter⁴ vid samtliga organisationsenheter med grundutbildning har identifierat att deras utbildning behöver kvalitetssäkras. På förbanden varierar de värnpliktigas uppfattning om uppdraget. De värnpliktiga vet inte vad deras uppgift är eller inom vilka mandat de ska agera och kan därför inte hjälpa sitt förband att utveckla verksamheten. Pliktrådet har under höstens besöksperiod sett tillbud, olyckor och skador som hade kunnat förebyggas om skyddsassistenterna hade deltagit aktivt i verksamhetssäkerhetsarbetet, däribland belastningsskador orsakad av ej tillpassad utrustning. I förekommande fall har skyddsassistenterna reflekterat över belastningen, men visste inte hur de skulle agera. Hade de givits förutsättningar för att arbeta i sin roll hade de kunnat varna för detta i ett tidigare skede och skador hade kunnat undvikas.

Utbildningen för skyddsassistenter varierar. Vissa har inte fått någon utbildning alls flera månader in i utbildningen, andra har fått 16 timmars koncentrerad utbildning. Tillsammans med förbandsförtroendevalda skyddsassistenter har Pliktrådet tagit fram ett förslag om en central skyddsassistentsutbildning och framfört det till Forsvarsmaktens utbildningschef.

Medinflytandeorganisationens vilja är att underlaget ska lägga en gemensam grund för vad skyddsassistenterna ska kunna. Överbefälhavarens uttryckta vilja är att verksamhetssäkerheten ska upprätthållas och att Forsvarsmakten inte ska gena i kurvorna när upprustning går snabbt. Värnpliktiga skyddsassistenter är en lättillgänglig resurs för att identifiera risker i den dagliga verksamheten.

Stärk Nätverk värnpliktig kvinna

Det konstaterades föregående verksamhetsår, och bekräftades detta år, att lägstanivån i nätverket för värnpliktiga kvinnor behöver höjas. NVK behöver fortsatt prioriteras. De styrningar som finns i Reglemente grund- och repetitionsutbildning 2020 följs inte av förbanden. Befintliga styrningar är generella och utgör snarare ett ramverk än ett stöd för förbanden att luta sig mot. Det leder till att NVK-träffar ställs in och bortprioriteras. Även om NVK oftast innehåller drivna och engagerade individer som vill bidra behöver nätverket stöd från Forsvarsmakten för att nyttjas till sin fulla potential.

Som ett led i detta gjorde Pliktrådet under verksamhetsåret 2022 en kartläggning av NVK-verksamheten på samtliga organisationsenheter och lämnade förslag på dess framtida utövande och fortsatta utveckling. Under Huvudförtroendekonferensen 2023 fick värnpliktskullen 23–24 ta del av utredningen och instämde i dess slutsatser. Utredningen har distribuerats i Forsvarsmakten och är publicerad på Pliktrådets hemsida.

³ En timme där enheten samlas och diskuterar den gångna veckan. Vanligtvis den lägsta nivån av utövande av medinflytande för värnpliktiga.

⁴ Individ som företräder pluton, kompani eller förband i frågor som rör arbetsmiljö.

Med värnplikt kommer informationsplikt

Under det inledande skedet av värnpliktsutbildningen 23–24 har fortsatta problem med information om befattningar identifierats. Information som individer fått vid inskrivningen hos Plikt- och prövningsverket är ej komplett och i vissa fall felaktig. Dessutom har överintag på specifika befattningar och sena befattningsbyten noterats. Plikt- och prövningsverket liksom Försvarsmakten har en skyldighet enligt lag att tydligt informera om pliktjänstgöringens innehåll och innebörd. Pliktrådet har under det inledande skedet av värnpliktsutbildningen identifierat problem som kan sammanfattas i osäkerheter i förbandens behovsättning av värnpliktiga.

Osäkra behovsättningar

Det första området gäller problem i de beställningar av värnpliktiga som görs från organisationsenheterna till Plikt- och prövningsverket. Idag behovsätts (det vill säga beställs) värnpliktiga nästan tre år innan utbildningen kommer genomföras. Det innebär att organisationsenheterna inte vet om de har rätt förutsättningar att utbilda när behovsättningen görs. De vet inte om de kommer att ha tillräckligt med materiel, infrastruktur eller personal om tre år. Detta har lett till missnöje hos värnpliktiga som rycker in i tron att de ska utbildas i en viss befattning, men i slutändan utbildas till något annat. Detsamma gäller för befattningar med överintag då fler beställts än vad som finns kapacitet att utbilda. När Pliktrådet har samtalat med värnpliktshandläggare upplevs ofta en frustration över att de inte vet vilka förutsättningar de beställer värnpliktiga mot.

Rätt information till Plikt- och prövningsverket

Idag innehar organisationsenheterna i uppgift att genom försvarsstaben förse Plikt- och prövningsverket med befattningsbeskrivningar. Dessa beskrivningar skall vara förbandsspecifika och innehålla information om var, hur och när värnpliktsutbildningen kommer genomföras. Det Pliktrådet kan konstatera, efter samtal med värnpliktiga, värnpliktshandläggare och genom besök hos Plikt- och prövningsverket, är att dessa ofta är otydliga eller otillräckliga. Detta lämnar tolkningsfrihet till inskrivningshandläggaren hos Plikt- och prövningsverket, som antingen behöver gissa till sig information eller låta bli att delge den. Den pliktade skapar sig då en förväntansbild som allt för ofta inte stämmer överens med den utbildning den är pliktad att genomföra.

Centrala befattningsutbildningar genomförs ofta på annan ort än inskrivningsorten. Dessa planeras och ändras idag i fel skede kopplat till mönstring och inskrivningsprocessen. Värnpliktiga ska vid inskrivning informeras om de kommer bedriva utbildning på annan ort än inskrivningsorten i mer än fyra veckor, vilket oftast är fallet när det gäller centrala befattningsutbildning. Om den värnpliktige inte får den informationen har denne rätt att motsätta sig att genomföra utbildning på den orten. Då hamnar makten i den pliktades händer. Särskild uppmärksamhet kan riktas till Flygvapnet som över tid planerar och ändrar planeringen av central befattningsutbildning även efter att de värnpliktiga påbörjat utbildningen.

Idag finns det färre befattningar att beställa värnpliktiga mot än vad det finns att utbilda mot. Det innebär att värnpliktiga måste skrivas in på en befattning men utbildas mot en annan. Det leder till sena befattningsbyten och att informationen individen delgivs vid inskrivning är felaktig. Pliktrådet ser ett behov av att utöka antalet befattningar att beställa värnpliktiga mot.

Vägen framåt

Dessa olika anledningar leder till ett och samma problem, att de värnpliktiga inte får information om var, när och hur deras utbildning kommer genomföras. Problem uppstår när individen inte kan

förbereda sig inför utbildningen, och försvårar bland annat planering av hemresor. Att stå veckor utan befattning, eller få ändrade beslut precis innan eller efter påbörjad utbildning ger också indikationer på att Försvarsmakten inte har koordinerat utbildningen. Detta resulterar i ett minskat förtroende för myndigheten. Pliktrådet anser att de befattningsbeskrivningar som förbanden ansvarar för måste kompletteras och bli mer korrekta. Pliktrådet ser också ett behov av att förbanden skriftligt informerar sina värnpliktiga om hur och var utbildningen kommer genomföras så fort dessa påbörjat utbildningen.

Pliktrådet förstår att ändringar av utbildningsorter, materielläge, personalläge och infrastrukturella förutsättningar kan ske mellan mönstring och utbildningens start. I synnerhet i en säkerhetspolitiskt omvälvande tid. Det är problematiskt att utbildningar systematiskt planeras först efter inskrivning av de värnpliktiga. Det absolut viktigaste i frågan är kommunikationen gentemot de värnpliktiga. Det krävs oftast endast att individen får information och en förklaring för att den ska känna gott förtroende för myndigheten.

Det är Pliktrådet fasta ståndpunkt att lagen om totalförsvarsplikt ska följas. Med totalförsvarsplikt medföljer också en informationsplikt för utbildande myndighet.

Destruktiva beteenden

Under höstens förbandsbesök uppfattades att jargongen och relationen mellan värnpliktiga och befäl generellt var god. Pliktrådet har informerats av både förbanden själva och värnpliktiga om enskilda övertramp och händelser som hanterats lokalt. Däremot noteras att vissa rasistiska och nedvärderande uttryck används frekvent på flera ställen inom organisationen, däribland “persisk marknad” och “zigenarläger”. På flertalet förband förekommer andra diskriminerande uttryck så som att göra upp “indianeld” eller att trycka på avfyra som om man har “epilepsi”.

Omställningen från civilt till militärt liv

Ett av de mest diskuterade ämnena under årets huvudförtroendekonferens var destruktiva beteenden och hur dessa kan identifieras, hanteras och förebyggas. Värnpliktiga uttryckte frustration över att inrycket och den snabba omställningen från ett civilt till ett militärt liv skapar en skev bild av hur de ska agera och hur de kan förvänta sig att bli behandlade. Omställning sker oftast i hög hastighet med lite tid för återhämtning och reflektion, vilket skapar en ny normalbild, som ibland är av godo, men ofta skapar ett klimat som tillåter och ibland uppmuntrar destruktiva beteenden. Värnpliktiga upplever att befälen är extra hårda eller tuffa i början av utbildningen och tempot är högt. Då finns det få tillfällen för reflektion och i princip inga verktyg för att hantera den stress en osund befälsföring medför. Att omställningen från civilt till militärt liv är ansträngande bekräftas av värnpliktskullen 22–23 genom Kantar Publics GU-enkät. I GU-enkäten redovisas att över 60 procent anser att omställningen från civilt till ett militärt liv är svår.

Otillåtna bestraffningar

Kompaniförbud, eller med andra ord förbud att lämna kasernområdet, förekommer på flera förband. I flera fall, enligt Pliktrådets uppfattning, används det som bestraffning eller korrigerande då enskilda värnpliktiga begått misstag. Enligt lagen om disciplinansvar inom totalförsvaret (1944:1811) kan värnpliktiga tilldelas varning eller löneavdrag. Det är inte tillåtet att inskränka individens rörelsefrihet under ledig tid. Det händer att befäl hänvisar till att kompaniförbudet som en form av återhämtning eller ett sätt för förbandet att ta ansvar för individerna. En anledning till att de värnpliktiga själva inte säger ifrån är ofta på grund av att de inte känner till vilka disciplinåtgärder Försvarsmakten får utfärda.

Handledning av yngre befäl ger goda resultat

Vad gäller destruktiva förhållningssätt mellan befäl och värnpliktiga förekommer detta oftare från yngre befäl. Dessa är oerfarna och har ibland gått direkt från värnpliktsutbildning till en instruktörsroll. HYB, handledning yngre befäl, innebär att ett äldre befäl, oftast mycket erfaren officer, handleder det yngre befälet genom individuella samtal och uppföljningar under utbildningsmoment och tycks ge bra resultat. Detta kräver både resurser i form av personal, men också tid. Pliktrådet uppmanar förbanden att prioritera handledning av yngre befäl.

Större förband har över lag fler problem med destruktiva beteenden. Detta är i sig inget konstigt, då större mängder människor direkt leder till att fler konflikter kan uppstå. Pliktrådet har noterat att det fungerar bättre på de förband som har ett välfungerande medinflytandesystem och som aktivt arbetar med Försvarsmaktens värdegrund. Genom ett välfungerande medinflytandesystem kan organisationsenheterna arbeta förebyggande och hantera de destruktiva beteenden som tyvärr uppstår.

Förebygg destruktivt beteende

Pliktrådet konstaterar att värnpliktiga har en förväntansbild på hur grundutbildning ska vara. Denna förväntansbild innefattar ibland att befälen ska vara hårda, att man inte får ifrågasätta order eller att man inte ska säga ifrån när man är skadad. Detta leder i sin tur till en acceptans för sådant beteende som strider mot Försvarens värdegrund. På grund av bristande kunskap om värdegrunden och påverkansmöjligheter så ser inte individen sig själv som ett verktyg för att kunna förändra sin situation. I stället skapas en acceptans av destruktiva beteenden vilket på sikt får negativa konsekvenser för utbildningen. Pliktrådet anser att Försvarens makt har ett stort ansvar för att både förmedla värdegrunden och säkerställa att den efterlevs.

Pliktrådet kan inte nog lyfta vikten av ett välfungerande medinflytandesystem för hantering av destruktiva beteenden. Pliktrådet har under halvåret arbetat med förtroendevalda på organisationsenheterna inom olika ärenden och i vissa fall även med förbandsledningar för att de värnpliktiga upplevt att ordinarie linjeväg inte fungerat. I största mån har de ärenden som nått Pliktrådet uppmärksammats genom att värnpliktiga har tagit direktkontakt med Pliktrådet, i stället för den lokala medinflytandeorganisationen. Värnpliktiga måste utbildas, både inledningsvis och över tid, om sina rättigheter att påverka utbildningen. De behöver också ges tid för att reflektera över utbildningsförhållanden. Denna tid för reflektion behöver ges genom plutonens timme, diskussion med kamrater från andra enheter, samt under återhämtningstid.

Varje enskilt fall av destruktivt beteende behöver hanteras individuellt. Orsakerna och resonemangen bakom agerandet från alla inblandade parter behöver tas i beaktande. Det är omöjligt att dra alla händelser över en och samma kam. Oavsett är det av yttersta vikt att Försvarens makt fortsätter arbetet för att motverka och förebygga destruktiva beteenden. Att varje enskilt befäl känner ett ansvar att följa den värdegrund Försvarens makt fastställt, och att de också agerar när kollegor inte följer den. För att hjälpa de värnpliktiga att på bästa möjliga sätt kunna ta till sig utbildningen är det viktigt att värnpliktiga i ett tidigt skede och över tiden utbildas i Försvarens värdegrund, medinflytande samt får information om sina rättigheter.

Förutsättningarna på plats

Utöver att tilldela den utrustning som krävs för att genomföra utbildningen behöver också varje individ få grundläggande behov uppfyllda för att kunna tillgodogöra sig utbildningen. Där ingår bland annat tillräcklig sömn, tillräcklig och näringsriktig mat, tid för reflektion och möjlighet att komma i kontakt med nära och kära. Det är viktigt att förbanden ger den värnpliktige rätt förutsättningar för att möjliggöra såväl fysisk som psykisk återhämtning.

Chartrade transporter fungerar bäst

Pliktrådet kan konstatera att resor till och från förband fortsatt utgör ett onödigt frustrationsmoment för den värnpliktige. Det uppstår problem när civilbefolkningen bokar upp majoriteten av platserna på de färdmedel de värnpliktiga behöver för att ta sig hem. Ett ytterligare problem är att de värnpliktiga inte får till sig resan i god tid innan den ska genomföras, och de resor som bokas är i många fall onödigt långa eller komplicerade. Detta leder i sin tur till otillräcklig tid för återhämtning, stress och frustration. Störst problem kan kopplas till förband som geografiskt befinner sig långt från normala kollektiva förbindelser som tåg- och busstationer. Även förband som ligger i nära anslutning till större knutpunkter inom tågtrafiken har problem, däribland Boden, Göteborg, Stockholm och Skövde.

De organisationsenheter som har mest välfungerande resor är de som erbjuder chartrade flyg eller särskilda busslinjer för värnpliktiga. Dessa går på fasta tider till och från olika centralstationer, och de värnpliktiga har möjlighet att själva boka resor som matchar anslutningen till den chartrade transporten. Dessa system finns och fungerar hos bland annat K 4 och SSS. De förband som själva låter sina värnpliktiga boka resor är de som uppges fungera bäst, enligt de värnpliktiga själva. De åtgärder som Pliktrådet ser kan vidtas är att i största möjliga mån låta värnpliktiga boka resor själva. Mest önskvärt är att förband med problematiska resesituationer chartrar bussar, flyg eller båtar för sina värnpliktiga. Försvarsmakten bör överväga att återinföra en legitimation för värnpliktiga i syfte att förbättra och förenkla resor. Det skulle också kunna ge värnpliktiga möjlighet att legitimera sig och ta del av rabatter och erbjudanden.

Ovisshet lär vi oss i skogen

En förutsättning för att skapa goda utbildningsförhållanden är att de värnpliktiga inte utsätts för ovisshet, när det inte är påkallat i pedagogiska syften. Detta kan exempelvis ske genom att publicera dagsprogram, veckoscheman och en stomplanering över hela utbildningen. Pliktrådet har uppmärksammat att detta är något som brustit på flera organisationsenheter under det inledande skedet av värnpliktsutbildningen 23–24. I en situation då individen redan är geografiskt och emotionellt isolerad genom att kontakten med omvärlden begränsas leder detta tur till stress och en förlorad möjlighet att förbereda sig för kommande verksamhet. Kopplat till utövande av medinflytande leder också avsaknaden av scheman till att förtroendevalda inte får reda på att de ska delta i nämnder i tid och därmed inte kan förbereda sig.

Möjligheten till återhämtning försvåras av avsaknaden av scheman och omöjliggörs när tid för ledighet inte ges. Det finns förband som varje dag eller i mycket stor utsträckning bedriver kvällstjänst. Andra förband styr de värnpliktigas lediga tid. Även om tanken med styrd ledighet är god skapar detta problem då man utgår från att alla värnpliktiga återhämtar på samma sätt. Pliktrådet föreslår i stället att förbandet rekommenderar de värnpliktiga om vad de inte ska ägna sig åt om vissa aktiviteter kan innebära en säkerhetsrisk kopplad till hög belastning på utbildningen, exempelvis avråda från fysisk träning eller framförande av fordon. Individen behöver själv ges förtroende att förvalta över sin egen lediga tid.

När det kommer till de organisationsenheter som i stor utsträckning bedrivit kvällstjänst förstår Pliktrådet de behov som finns kopplat till utbildningens krav. Däremot måste även denna tjänst anpassas utifrån den tid som även krävs för att tillgodogöra sig utbildningen. Det har förekommit att värnpliktiga haft kvällstjänst fram till klockan 22 varje dag i två veckors tid. Det minskar inlärningsförmåga och ökar behovet av återhämtning under tjänstefria perioder. Detta upplägg av tjänst går inte i linje med de rekommendationer som finns i Försvarens Reglemente Grund- och repetitionsutbildning (2020). Pliktrådet har stött på förband där de värnpliktiga endast har fått 4 h nattsömn över längre perioder vilket lett till långvarig trötthet och koncentrationssvårigheter.

Soldathemmen: En underutnyttjad resurs

Näst intill alla organisationsenheter har tillgång till ett soldathem i anslutning eller nära anslutning till kasernområdet. Soldathemmen finns tillgängliga för de värnpliktiga att nyttja på raster och under fritid. Vissa förband ser sina soldathem som en tillgång, exempelvis F 21 i Luleå och P 7 i Revingehed. Effekten av detta är att de värnpliktiga uttrycker sig ha en plats för återhämtning och gemenskap vilket främjar såväl återhämtning, förbandsanda och psykisk hälsa.

I motsatt ände finns det organisationsenheter som inte värdesätter det bidrag soldathemmen kan ge de värnpliktiga. Det leder till att soldathemsföreståndare inte får ta del av dagsprogram eller veckoscheman och därmed inte kan planera öppettider eller aktiviteter för de värnpliktiga. När aktiviteter anordnats når denna information inte värnpliktiga. Pliktrådet uppfattar befälslagens inställning till soldathemmen som största motståndskraften. Soldathemmen bör ses som en resurs av varje organisationsenhet för att möjliggöra psykisk återhämtning för sina värnpliktiga.

Tack

Pliktrådet vill tacka värnpliktiga och Försvarens personal för ett gott samarbete och bemötande under året. De möten vi genomfört med olika enheter har speglats av transparens och öppenhet. För att utveckla och göra värnpliktsutbildningen till den bästa krävs det att vi fortsätter jobbar tillsammans. Nu ser vi fram mot resterande tiden av grundutbildningen för värnpliktskullen 23–24.

Goda exempel, förbättringspunkter och förslag på lösningar har presenterats för Överbefälhavaren, chefen för Förvarsstaben, Försvarens utbildningschef, samt cheferna för de olika organisationsenheterna.

PLIKTRÅDET

Gustavlundsv. 135, 167 51 Bromma
info@pliktradet.se - www.pliktradet.se